

УДК 338.2/3:336.221(477)

Н. М. Крючкова

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

**ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧАСТКОВИЙ
ЗАМІННИК ГНУЧКОСТІ ЦІН У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО
ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Стаття присвячена дослідженню моделей економічного розвитку національної економіки з урахуванням впливу податкової змінної як інструменту її реалізації в рамках впровадження варіативних напрямків економічної політики держави.

Ключові слова: економічний розвиток, податок, податкова політика, податкові моделі економічного зростання.

На сучасному етапі в українській економічній науці, як і в рамках політичних дискусій, досить жваво обговорюється питання про шляхи подальшого вдосконалення здійснюваних економічних реформ. При цьому більшість економістів в особі О. А. Бренделевої, О. О. Ісаєва, І. В. Караваєвої, М. М. Маковецького, М. Я. Азарова та інших не ставлять під сумнів тезис про необхідність прискорення економічного зростання та розглядають різноманітні чинники, які могли б сприяти такому зростанню. Очевидно, що екзогенний чинник сприятливої цінової кон'юнктури на ринку не може бути основою стратегії економічного зростання. За таких умов постає питання про державну політику, що буде сприяти ендогенному економічному росту, суттєве значення в якій надається одній із ключових складових економічної політики держави – податковій політиці, що покликана забезпечити не лише фіскальну, але й стимулюючу функцію оподаткування, створити податкові стимули для розвитку та розширення виробництва, зниження рівня безробіття, зростання інвестицій та податкової бази.

Варто відзначити, що податки є інструментом державного впливу на економіку як в економічному, так і в політичному сенсі. Векторна спрямованість податкової політики держави залежить від агрегованої економічної політики уряду, від цілей та завдань, які вона ставить перед собою. Спираючись на досвід розвинених країн, можна помітити, що в залежності від політичних переваг уряду, від існуючої парадигми в економічній теорії, існували різні підходи до визначення ролі податків в економіці. Так, за часів домінування кейнсіанської доктрини, одним з провідних принципів якої було існування економіки з системою сильного соціального захисту, численними соціальними програмами і, як наслідок, значним обсягом державних видатків, податки були інструментом економічної політики, покликаною забезпечити вирішення вищезгаданих завдань. Наслідком такого підходу був високий рівень оподаткування заощаджень, прогресивний характер податкових ставок, що стримував зростання високих доходів і у зв'язку з цим знижував стимули до розвитку іноваційно-орієнтованого високоприбуткового виробництва.

Зміна парадигми економічного розвитку та орієнтація на неокласичну доктрину в економічній політиці розвинених держав призвели до того, що податки почали розглядатися як суто фіскальний інструмент, необхідний для фінан-

сування державних видатків на мінімально можливому рівні. Були зменшені податкові ставки, щоб за допомогою послаблення податкового тиску сприяти діловій активності, і врешті-решт, збільшенню податкової бази [1, с. 114–115]. Як наслідок, та чи інша податкова система нероздільно пов'язана з економічною політикою уряду.

Таким чином, проблема визначення оптимальних для сучасного етапу розвитку суспільства характеристик податкової системи надзвичайно актуальна в існуючих економічних умовах.

У процесі досягнення довгострокового економічного росту в сучасних умовах розвитку економіки України необхідним визнається теоретичне обґрунтування застосування основних концепцій, оптимізація впроваджуваних в дію моделей та інструментів їх реалізації, на які спирається економічна політика, що проводиться в державі, зокрема її провідні складові: бюджетна та податкова політики. Основними в реалізації стратегій податкової політики в Україні визнані базові положення кейнсіанської та неокласичної теорій, в окремих випадках — їх синтетичне поєднання, що призводить до необхідності розробки універсальної моделі, яка б ґрунтувалася на певних постулатах цих двох провідних концепцій і містила в собі завершені рекомендації відносно шляхів розвитку та застосування різноманітних варіантів податкової політики та інструментів її реалізації у довгостроковій перспективі по досягненню сталого економічного зростання в країні на шляху укріплення ринкових позицій та інтеграції у світовий економічний простір, що й визначає головну мету проблематики дослідження даної статті.

Кейнсіанська модель, де постійно забезпечується повна зайнятість завдяки відповідній економічній політиці, в кінцевому підсумку забезпечує результати, аналогічні результатам неокласичної моделі. Щоб це збагнути, варто тільки замінити традиційний механізм гнучкості цін — стрижневе поняття неокласичної теорії — механізмом гнучкості бюджетної й податкової політики [2, с. 74]. Але якщо турбота про повну зайнятість і значимість сукупного попиту можуть додати цій моделі кейнсіанський відтінок, схожість висновків і деяких процесів надають їй глибоко неокласичний характер, — зокрема той факт, що у довгостроковій перспективі рівень росту економіки визначається винятково «природним» рівнем росту, залишаючи місце для впливу бюджетної й податкової політики тільки у визначенні характеристик шляху розвитку, або той факт, що загальна стійкість накопичувальних дисбалансів у короткостроковому періоді постійно згладжується завдяки автоматичним механізмам регуляції.

Держава має, на думку Корнвола, три альтернативні варіанти впроваджуваної політики, щоб постійно досягати повної зайнятості факторів виробництва [5]:

— політика «росту шляхом державних витрат»: рівень державних видатків є змінною, яка може піддаватися контролю, тоді як рівень податків визначається за допомогою рівня податкового преса, що є приблизно незмінний;

— політика «росту шляхом оподаткування»: рівень податків є змінною, яка може піддаватися контролю, тоді як рівень державних видатків визначається через приблизно незмінну схильність до споживання;

— політика «росту через бюджетну рівновагу»: рівень державних видатків і рівень податків є контрольованими змінними, здатними пристосовуватися постійно до одержання повної зайнятості, хоча вводиться обмеження у вигляді бюджетної рівноваги.

Постійне прагнення до повної зайнятості буде мати місце завдяки кожній із цих політик, і яка б політика не була прийнята, збалансований рівень росту буде незалежний від значень, прийнятих різними податковими параметрами.

Розглянемо такі моделі економічного розвитку, які можуть бути застосовані державою для досягнення сталого економічного росту.

1. Рівень рівноважного росту, незалежний від податкових параметрів:
Базовою моделлю є наступна:

$$\begin{aligned} Y_t &= C_t + I_t + G_t; \\ C_t &= c(Y - T)_t; \\ I_t &= b(Y - T)_{t-1} - aK_{t-1}; \\ K_t &= K_{t-1} + I_t; \\ Y_t &= Y_0 (1 + \gamma)^t K_t^\beta (L_w)_t^\alpha; \end{aligned}$$

де Y, C, I, K і L_w є ендегенними змінними, що представляють, відповідно, чистий національний продукт, частку споживання, частку інвестування, доступний запас виробничого капіталу й рівень зайнятості. Функція споживання є традиційною, як і інвестиційна функція, виражає той факт, що рівень чистих інвестицій у період t дорівнює розмірам валових інвестицій, здійснених протягом періоду, що залежить від схильності до інвестицій b , від рівня доступного доходу попереднього періоду, за винятком суми амортизації. Виробнича функція представлена функцією Коба-Дугласа, де γ — рівень технічного прогресу, α і β — еластичності стосовно продуктивності, відповідно, фактору праці й фактору капіталу (передбачається, що прибутковість від масштабу незмінна, тобто $\alpha + \beta = 1$).

Інструментами економічної політики є рівень державних видатків G і рівень податкових відрахувань T . Так як повна зайнятість є метою, обмеження $(L_w)_t = L_t$, де L_t — рівень повної зайнятості, повинне бути введено в модель.

Тоді прагнення до повної зайнятості реалізується шляхом гнучкості державних видатків, і передбачається, що $T_t = t_y * Y_t$, тоді як у випадку гнучкості оподаткування вводиться обмеження $G_t = g * Y_t$. У першому випадку G_t є останньою визначеною змінною, подібно тому, як T_t є такою у другому випадку. Обидва випадки показують, що рівень росту запасу капіталу p^k і рівень росту чистого національного продукту p^y є прямими функціями від відношення «вхід-вихід», а значить зворотними функціями від коефіцієнту капіталу. Значення різних рівнів представлені (позначивши через p^n — рівень росту фактору праці):

— у випадку гнучкості бюджетної політики:

$$p^k = b(1 - t_y) \frac{Y_{t-1}}{K_{t-1}} - a; \quad (1)$$

$$p^y = \beta b(1 - t_y) \frac{Y_{t-1}}{K_{t-1}} + \gamma - \beta a + \alpha p^n; \quad (2)$$

— у випадку гнучкості податкової політики:

$$p^k = \frac{b(1 - g)}{b + c} \frac{Y_{t-1}}{K_{t-1}} - \frac{ac}{b + c}; \quad (3)$$

$$p^y = \frac{\beta b(1-g)}{b+c} \frac{Y_{t-1}}{K_{t-1}} + \gamma - \beta \frac{ac}{b+c} + \alpha p^n \quad (4)$$

Оскільки передбачається, що $0 < \beta < 1$, функція $p^k = f\left(\frac{K}{Y}\right)$ зменшується швидше, ніж функція $p^y = \beta f\left(\frac{K}{Y}\right)$ і, крім того, вони певним чином перетинаються. Це може бути представлено у графічному вигляді (рис. 1).

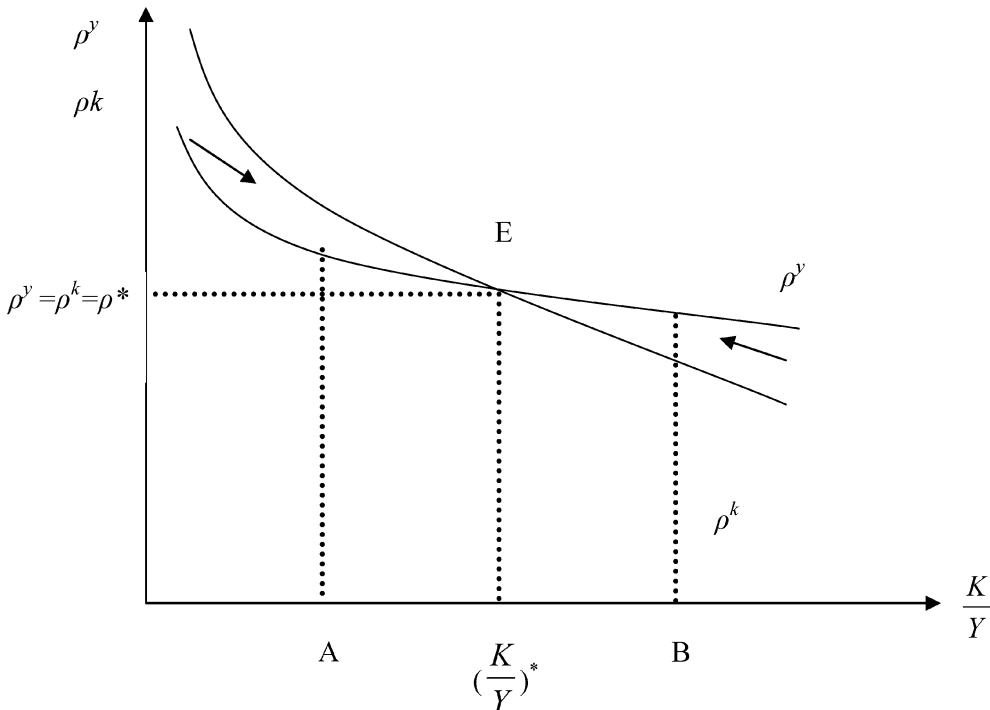

Рис. 1. Механізм досягнення стійкої рівноваги економічного росту

Отже, існує рівень збалансованого росту в довгостроковій перспективі $p^* = p^y = p^k$, що відповідає коефіцієнту збалансованого капіталу $\left(\frac{K}{Y}\right)^*$ і механізму вирівнювання, що забезпечує рух у напрямку до даної стійкої рівноваги.

З огляду на виробничу функцію й той факт, що рівень зайнятості повинен завжди відповідати рівню повної зайнятості – економічна політика тут постійно визначає рівень попиту – існує один єдиний рівень рівноваги для запасів капіталу. Доки цей рівень не досягнутий, інвестиційна функція така, що нагромадження капіталу триває в прискореному темпі (або вповільненому, якщо ми опинилися по іншу сторону від оптимального рівня). Коли, з будь-якої причини, економіка перебуває в ситуації А, запас капіталу виявляється менше оптимального запасу, таким чином, рівень нагромадження вище рівня росту на виході ($p^k > p^y$ за графіком) і тим самим коефіцієнт капіталу прагне до того, щоб бути рівним характеристичному коефіцієнту рівноваги в точці E. І це є основним, тому що на-

дає моделі свій глибоко неокласичний характер, акт заощадження не відділений від акту інвестування; нагромадження відбувається, не представляючи ніяких труднощів для фінансування, — все необхідне заощадження вивільняється й все вивільнене заощадження інвестується. Таким чином, дисбаланси в короткостроковому періоді, отримані, відповідно до проблематики Кейнса, з не погодженості між поведінкою суб'єктів, що зберігають, і поведінкою інвесторів, свідомо опускаються.

Економіка буде прагнути в довгостроковому періоді до ситуації стабільної рівноваги, де всі реальні змінні будуть зростати відповідно до «природного» рівня $p^* = \frac{\gamma}{\alpha} + p^n$. Оподаткування й рівень державних видатків не враховуються при визначенні цього рівня, і майже автоматична гнучкість економічної політики відіграє до деякої міри роль замітника (субституту) гнучкості процентної ставки, тому що вона постійно гарантує, що будь-яке заощадження буде вивільнятися й інвестуватися, тобто в остаточному підсумку вона забезпечує рівновагу на ринку благ.

Але якщо оподаткування не включається в значення рівня рівноважного росту, воно включається в процес визначення характеристик шляху розвитку, і цікаво знати зокрема, чи будуть ці характеристики тими ж у випадку «розвитку через оподаткування» і у випадку «розвитку через державні видатки».

2. Характеристичні значення шляху розвитку, що залежать від податкових параметрів.

Коефіцієнт збалансованого капіталу $\left(\frac{K}{Y}\right)^*$ дорівнює $\frac{b(1-t_y)}{p^* + a}$, коли ріст досягається «шляхом державних видатків» і $\frac{b(1-g)}{ac + p^*(b+c)}$ — «шляхом оподаткування».

Рівень податкового тиску враховується при визначенні продуктивності на одиницю капіталу або зворотному йому коефіцієнту капіталу, у випадку, коли до повної зайнятості прагнуть шляхом постійно гнучкої бюджетної політики. Коли навпаки, держава намагається підтримати повну зайнятість, постійно пристосовуючи рівень податків до потреб економіки й вважаючи фіксованим рівень державних видатків, вибір цього рівня є важливим через те, що із двох параметрів економічної політики один фіксований, а другий залишається постійно гнучким, немає ніяких апріорних причин для того, щоб у довгостроковій перспективі податкові надходження й державні видатки вирівнювалися: ризик бюджетного дефіциту повинен бути прийнятий, хоча профіцит не виключається. Визначимо рівноважне значення сальдо бюджету для кожного випадку [3, с. 83–87].

1. Коли економічного розвитку повної зайнятості намагаються досягти завдяки гнучкості державних видатків, бюджетний дефіцит, що буде превалювати в довгостроковій перспективі, виражений у відсотках від національного доходу у вигляді:

$$\left(\frac{D}{Y}\right)^* = (1-t_y)(1-c-b) + a \frac{b(1-t_y)}{p^* + a}. \quad (5)$$

Рівноважний бюджетний дефіцит досягне фіксованого значення, що залежить лише від параметрів поведінки a , b і c , від «природного» рівнів росту p^* і

рівня податкового тиску t_y . Існує особливе значення збалансованого коефіцієнту капіталу, що анулює цей дефіцит. Це значення $\left(\frac{\bar{K}}{\bar{Y}}\right)^* = \frac{(1-t_y)(b+c-1)}{a}$ служить до певної міри орієнтиром. Якщо значення коефіцієнту капіталу, з яким приходять до кінця періоду, вище цього значення $\left(\frac{\bar{K}}{\bar{Y}}\right)^*$, буде постійний дефіцит бюджету, розмір якого у відсотках від ВВП буде фіксований; у протилежному випадку буде надлишок. Інакше кажучи, коли є постійний дефіцит бюджету держави, тобто коли $b+c < 1 + \frac{ab}{\rho+a}$, можна бути впевненим, що коефіцієнт капіталу, досягнутий у довгостроковому періоді $\left(\frac{K}{Y}\right)^*$, буде перевищувати характеристичний коефіцієнт $\left(\frac{\bar{K}}{\bar{Y}}\right)^*$ для будь-якого обраного значення податкового тиску. Можна представити графічне зображення цих результатів (рис. 2, 3).

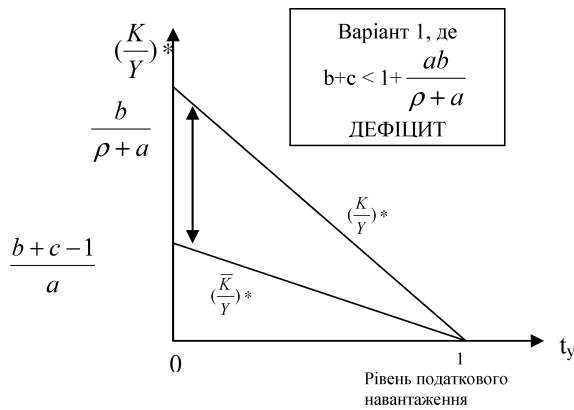

Рис. 2. Дефіцит державного бюджету при податковому тиску

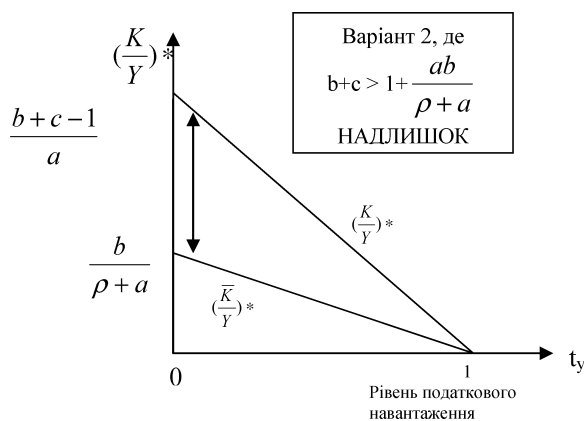

Рис. 3. Надлишок державного бюджету при податковому тиску

Відстань між $\left(\frac{K}{Y}\right)^*$ і $\left(\frac{\bar{K}}{\bar{Y}}\right)^*$ по вертикалі виражає розміри бюджетного дефіциту у відсотках від ВВП. На графіку видно, що чим більше рівень податкового тиску прагне до 0, тим більше дефіцит – або надлишок – прагне до підвищення. Інакше кажучи, якщо параметри поведінки й «природні» фактори економіки такі, що $b+c < 1 + \frac{ab}{p^*+a}$, тобто якщо постійний бюджетний дефіцит неминучий, але держава хоче максимально зменшити його, у її інтересах збільшити рівень діючого податкового тиску, а значить, повести економіку по шляху, де рівень росту буде p^* , але він буде характеризуватися слабким рівноважним коефіцієнтом капіталу $\left(\frac{K}{Y}\right)^*$. У протилежному випадку, якщо бюджетний надлишок неминучий і якщо держава бажає підвищити його, йому буде потрібно вибрати слабкі рівні податкового тиску.

Так, якщо держава обирає слабкий рівень податкового тиску, продуктивність на одиницю капіталу, якої досягнуть на шляху збалансованих ростів, буде незадовільною, але бюджетний дефіцит або надлишок – залежно від випадку – буде піднятий у відсотковому відношенні до національного доходу.

Якщо ж навпаки, держава обере підвищений рівень податкового тиску, продуктивність на одиницю капіталу буде підвищена, але бюджетний дефіцит або надлишок буде слабким у відсотковому відношенні до національного доходу. Вся проблема полягає в тому, щоб знати, чи бажає держава мати бюджетний дефіцит або надлишок великим або малим, або ж вона вибирає низьку чи високу продуктивність на одиницю капіталу. Вибір одного з елементів визначає значення іншого, але модель не пропонує критеріїв вибору. Правда, у будь-якому разі, друга політика здається апріорі пріоритетною, якщо виключити можливість того, що держава систематично досягає значного бюджетного надлишку у відсотках до національного доходу. Дана політика має переваги, тому що дозволяє одержати підвищений рівень продуктивності на одиницю капіталу, мінімізуючи ризик від необхідності погодитися зі значним бюджетним дефіцитом.

2. Коли економічного розвитку повної зайнятості досягають завдяки гнучкості податкової політики, бюджетний дефіцит у довгостроковій перспективі дається у відсотках від національного доходу у такому вигляді:

$$\left(\frac{D}{Y}\right)^* = \frac{(1-g)(1-b-c)}{b+c} + \frac{ab(1-g)}{(b+c)[ac+p^*(b+c)]}. \quad (6)$$

Міркування, ідентичні попереднім, призводять до висновку, що чим більш слабкою є схильність держави до витрат, тим більший дефіцит – або надлишок – державного бюджету. Інакше кажучи, коефіцієнти a , b , c будучи відомими, також як «природний» рівень росту p^* , якщо постійний бюджетний дефіцит неминучий, тому що $b+c < 1 + \frac{ab}{ac+p^*(b+c)}$, але якщо держава вирішує максимально знизити цей дефіцит, їй потрібно буде збільшити рівень державних видатків, що діють в економіці, а значить, гальмувати останню на шляху зростання в довгост-

роковому періоді, де рівень росту буде завжди p^* , але де рівноважний коефіцієнт капіталу буде відносно низьким.

Таким чином, підбиваючи підсумок, можна сказати, що коли держава застосує гнучку бюджетну політику, тобто змінює рівень державних видатків для того, щоб повна зайнятість була завжди забезпечена, тоді як рівень діючого податкового тиску фіксований, держава повинна, якщо бажає піти шляхом розвитку, де продуктивність на одиницю капіталу підвищена, поставити з самого початку високий рівень податкового тиску. Відповідно до значень b і c , тобто схильності до інвестування й до споживання, стосовно значень a і p^* , рівню амортизації й «природному» рівню росту, ця ситуація призведе або до постійного бюджетного дефіциту, або до постійного бюджетного надлишку, але які, у кожному разі, будуть низькими. Є, втім, гарні шанси того, щоб мова йшла про дефіцит при «нормальних» значеннях цих параметрів.

Коли держава, навпаки, вирішує постійно міняти рівень податкового тиску, щоб досягати постійно повної зайнятості, рівень державних видатків буде незмінним, і в цьому випадку вона повинна вибрати із самого початку високий рівень видатків, якщо бажає повести економіку країни тим шляхом, де продуктивність на одиницю капіталу була б високою. Ця ситуація породить дефіцит або надлишок (дефіцит більше ймовірний), які будуть відносно низькі у відсотках до національного доходу.

Але якою б не була застосовувана економічна політика, економіка буде прагнути до стабільного рівня росту, рівному «природному» рівню. Лише характеристики шляху розвитку зазнають впливу рівня фіскального тиску або рівня державних видатків [4].

Навпаки, держава не повинна наражатися на ризик, обираючи політику гнучкого бюджетного балансу, тому що це може викликати негативний рівень росту капіталу і навіть, у деяких випадках, негативний рівень росту продуктивності.

Література

1. *Бренделева Е. А.* Трансформационные процессы и экономический рост в современной России // Сборник научных статей. Выпуск 4. – МГИМО, 2005. – 258 с.
2. *Исаев А. А.* Очерк теории и политики налогов. – М.: ООО «ЮрИнфоР-Пресс», 2004. – 270 с.
3. *Караваева И. В.* Налоговое регулирование рыночной экономики: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 215 с.
4. *Азаров М. Я.* Формування бюджетної політики економічного зростання // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 3–9.
5. *Cornwall J.* The Structure of Fiscal Models // Quarterly Journal of Economics. – 1965. – Novembre. – P. 608–622.

Н. М. Крючкова

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Институт математики, экономики и механики,
кафедра экономической теории и истории экономической мысли
ул. Дворянская, 2, каб. 69, Одесса, Украина, 65021

**ЭЛАСТИЧНОСТЬ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ КАК ЧАСТИЧНЫЙ ЗАМЕНИТЕЛЬ
 ГИБКОСТИ ЦЕН В КОНТЕКСТЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ
 ЭКОНОМИКИ**

Резюме

В процессе достижения долгосрочного экономического роста в современных условиях развития экономики Украины необходимым признается теоретическое обоснование применения основных концепций, оптимизация внедряемых в действие моделей и инструментов их реализации, на которые опирается экономическая политика, проводимая в государстве. Основными в реализации стратегий налоговой политики в Украине признаны базовые положения кейнсианской и неоклассической теорий, что приводит к необходимости разработки универсальной модели. Кейнсианская модель, где постоянно обеспечивается полная занятость благодаря соответствующей экономической политике, приводит в действительности к тем же выводам, что и неоклассическая, стоит только заменить традиционный механизм гибкости цен — стержневое понятие неоклассической теории — механизмом гибкости бюджетной и налоговой политики. Какой бы не была применяемая экономическая политика, экономика будет стремиться к стабильному уровню роста, равному «естественному» уровню. Характеристики пути развития будут находиться под влиянием уровня налогового давления или уровня государственных расходов.

Ключевые слова: экономическое развитие, налог, налоговая политика, налоговые модели экономического роста.

N. M. Kryuchkova

Odessa National university of I. I. Mechnikov, Institute of mathematics, economy and mechanics, department of economic theory and history of economic idea
Dvoryanskaya str, 2, r. 69, Odessa, Ukraine, 65021

**ELASTICITY OF TAX POLICY AS A PARTIAL SUBSTITUTE OF FLEXIBILITY OF
 PRICES IN THE CONTEXT OF THE ECONOMY GROWING OF NATIONAL
 ECONOMY**

Summary

In the process of achievement of the long-term economy growing in the modern terms of development of economy of Ukraine a necessity is acknowledged the theoretical ground of application of basic conceptions, optimization of the models and instruments inculcated in an action is their realization, which an economic policy, conducted in the state, leans against. Basic in realization of strategies of tax policy base positions of key and neoclassical theories are acknowledged in Ukraine, that results in the necessity of development of universal model. Keynesien model, where full employment is constantly provided due to the proper economic policy, comes in actual fact, to those conclusions, what neoclassical, it is needed only to replace the traditional mechanism of flexibility of prices is a bar concept of neoclassical theory — by the mechanism of flexibility of fiscal and tax policy. Whatever the applied economic policy was, an economy will aspire to the stable level of growth, equal «natural» level. Descriptions of way of development will be under influencing of level of tax pressure or level of the government spending.

Key words: fiscal police, economic growth, economic development, fiscal models of economic growth.